

СУЧАСНА ФРАНЦУЗЬКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ДУМКА ПРО СКЕПТИЦИЗМ ТА ЇЇ ЛІТЕРАТУРНІ ПРОЕКЦІЇ

У статті розглядаються набутки інтелектуальної французької думки про скептицизм, представлені дослідженням Олів'є Монжена «Виклики скептицизму» (1998). З'ясовано зв'язок сучасної мультидисциплінарної візії скептицизму з національною традицією скептицизму. Виокремлено можливі літературні проекції, що мають сприяти як виробленню інструментарію дослідження, так і теоретизації літературного скептицизму.

Ключові слова: скептицизм, інтелектуальний пейзаж, історія, досвід, криза репрезентації, інтелектуал, традиція, Рушді.

У 1990-х роках французька інтелектуальна думка долучається до бесіди про скептицизм розробками Олів'є Монжена. В першу чергу йдеться про його книгу «Виклики скептицизму. Зміни інтелектуального пейзажу Франції» (1994, перев. 1998), яку можна вважати французьким внеском у розробку проблеми сучасного скептицизму та яка вже стала частиною традиції філософського скептицизму кінця ХХ століття.

Олів'є Монжен – соціальний філософ, публіцист, тривалий час очолює часопис «Esprit» («Дух»), автор низки праць, зокрема таких, як «Поль Рікер» (1994, перев. 1998) та «Митець і політика» (2004).

Вичерпне представлення філософських концепцій скептичного не входить до сфери інтересів літературознавця, але керуючись принципом «селективної інтерпретації» літературознавець може й повинен звертатися, добирати і загострювати увагу на тих набутках філософського скептицизму, які можуть бути ефективно використані для вивчення та теоретизації літературного скептицизму. Метою цієї статті є по-перше, презентувати сучасну французьку думку про скептицизм, що її представляє Олів'є Монжен, і з'ясувати можливості її літературних проекцій. По-друге, виокремити той досвід – мультидисциплінарний, і найперше філософський, який може згодом бути залучений до концептуалізації літературного скептицизму та вироблення необхідного інструментарію аналізу. Книга Монжена «Виклики скептицизму. Зміни інтелектуального пейзажу Франції» запрошує до подібних запозичень прямо й опосередковано, також очікуваною є, зважаючи на багатотікову традицію скептицизму у цій країні, наступність скептичного мислення.

Дати відповідь на запитання щодо природи скептицизму сьогодення, його практик і теоретизації означає для Олів'є Монжена розібратися у строкатому інтелектуальному пейзажі Франції, точніше у його змінах. Такий намір зафіксовано найперше у назві роботи: «Виклики скептицизму. Зміни інтелектуального пейзажу Франції». Таким чином, на його думку, скептичне мислення постає іманентною ознакою сьогодення, бо якраз є однією із згаданих змін. Те, що книга у другій редакції вийшла друком у 1998 році, а її український переклад було опубліковано у 2011 році – через тринадцять років, хоч і становить чималий проміжок часу, що наповнився новими трансформаціями, не робить її неактуальною, бо від початку вона мала на меті, як про це мовиться в анотації, представити мультидисциплінарну панораму інтелектуального життя країни від кінця 1970-х до нині, і ця ретроспектива стає способом осмислення сьогодення – 1990-х, як і окреслює траєкторію подальшого руху. Іншими словами, ця праця не є суто історичною (про це мовить і сам автор на стр. 26), радше застосований історичний підхід має на меті не сам себе, а є спробою зрозуміти стан справ сьогодні.

Тим часом структура роботи не обіцяє вироблення завершеної концепції сучасного скептицизму або кінечних узагальнень щодо його природи, хоч і вражає широчінню досліджуваного матеріалу. Це швидше діагностика, постановка проблеми. Вельми промовисті назви розділів – «Велика історична депресія», «Одержимість культурою», «Майстерні практичного розуму», «Метаморфози культурного простору» – мають вписати основний предмет інтересу дослідника у контексти історії, філософії – французької та європейської, культури, релігії, політики тощо. У цьому зв'язку цілком очікуваними є щонайменше спроби автора зафіксувати стан сучасного скептицизму, його «виклики», що має також пов'язати солідний фактологічний матеріал із набутками сучасної розмаїтої інтелектуальної думки.

Авторитет Монжена у французькому академічному і позаакадемічному світі не викликає сумнівів, – інтелектуал з активною громадянською позицією, котрий намагається впливати на процеси, автор низки праць, дописувач до періодичних видань, керівник легендарного часопису. «Виклики скептицизму» донині не перекладено англійською мовою (щонайменше нам такий переклад невідомий). Останнє, зрештою, не завадило цій праці ввійти у міжнародний науковий обіг; покликання на неї, як і залучення та розробку його ідей подибуємо, зокрема, у тих розвідках, предметом яких є ті чи інші аспекти сучасної французької думки. Професор університету міста Лідс, літературознавець Макс Сільверман у своїй монографії «Facing Postmodernity: Contemporary French Thought» (1999) рясно цитує та коментує Монженові думки (при цьому покликається на французький текст). Рецепція Сільвермана,

фахівця з французької літератури, стосується, ясна річ, головню специфіки французького контексту, але водночас виявляється вписаною у ширший – у зв'язку з актуальними дебатами щодо відносин між модернізмом та постмодернізмом. Те, що Сільверман ставить за мету відшукати баланс між «modernity-as-the-fixing-of-identity» та «postmodern-fragmentation-of-identity», покликаючись на французький досвід, викликає інтерес і в американських дослідників. Отже, прямо й опосередковано Монженова книга сприйнята і у Великобританії, і в США.

Для нас пріоритетними у «Викликах скептицизму» є, **по-перше**, загальні роздуми автора про скептицизм, які наблизили б нас до теоретизації літературного скептицизму, бо це становить основний предмет нашого дослідження. Тому ми зосередимо увагу на тих міркуваннях французького соціального філософа, які поглиблюють розуміння сучасного скептицизму як явища та як окремих практик з точки зору мультидисциплінарної методології, і які сприятимуть їхній долучуваності до концептуалізації літературного скептицизму. **По-друге**, нас цікавить, чи узгоджує філософ сучасний скептицизм з тривалою традицією скептицизму у Франції. У такому разі слід дати відповідь на запитання, яким є значення спадку Монтеня та Декарта у сучасній інтерпретації скептицизму. І, нарешті, **по-третє**, чи Монжен допускає доречність постановки проблеми про національні варіанти скептицизму, іншими словами, чи коректними будуть спроби сформулювати своєрідність французького, англійського, американського або ще інших скептицизмів. Ми залишимо осторонь політичні та політологічні міркування як такі, бо хоч вони становлять значущу компоненту праці і засвідчують авторів константний інтерес, ця частина його роботи виходить за межі предмету нашого дослідження. Саме цими пріоритетами визначена наша рецепція «Викликів скептицизму», яку подаємо нижче.

Олів'є Монжен не вважає за необхідне давати визначення поняття «скептицизм» – своє або інших, чи взагалі теоретизувати з цього приводу, тим часом охоче використовує його і найбільше у таких словосполученнях, як: «позиція, позначена глибоким скептицизмом щодо політичної дії» [1: 81], «варіанти скептицизму» [1: 99], «скептична та жадібна епоха» [1: 173], «глибокий історичний скептицизм» [1: 289]. Як бачимо, скептицизм постає і як маркер епохи, і як світоглядна позиція, невід'ємна від цієї епохи. Вживання епітетів «радикальний» [1: 82], «ліберальний» [1: 83] свідчить про ступені чи форми скептицизму. Відзначимо, що скептицизм може тлумачитись і як певна інтелектуальна практика – як «особливий вид сумніву», що утримує від догматизму та нігілізму [1: 210]. Вважаємо, що поняття скептицизму у тексті Монжена існує на перехресті різних дисциплін, а його смислове поле

є доволі широким. Та все ж, свідомо чи несвідомо, автор утримує ту природу скептицизму, яка спрямовує скептицизм і на самого себе.

Монжен розглядає скептицизм як реакцію на постмодернізм. На думку вже згаданого британського дослідника Макса Сільвермана, хоч така реакція на постмодернізм не є суто французькою, саме вона у першу чергу визначає суто французьке розуміння кризи сучасності. Урівнюючи «окуляри постмодернізму» та «скепсис, який споглядає руїну історії» [1: 79], Монжен поняття історії, історичної свідомості ставить у центр свого подальшого пошуку. Скептицизм, що його він час від часу визначає як тотальний, пов'язує з втратою зв'язку з історією – як окремим інтелектуалом, так і всією нацією. «Прогресуюча ерозія історичної свідомості» розриває зв'язки між особливим і універсальним, а вони, ці зв'язки, на переконання Монжена, якраз народжували енергію національної історії і дозволяли мислити історію як форму можливого бачення майбутнього. Виснаження історичного досвіду, до того ж в епоху комунікації, з якою пов'язане прискорення кризи репрезентації, заганяє мислячу людину у пустелю, та саме цей негативний досвід, переконаний він, має дати змогу підготуватися до нового завдання.

Ось як дослідник коментує сучасні варіації переосмислення історичного досвіду: «...один і той самий скептицизм відносного історичного досвіду призводить до привілеювання розуму (повернення до кантіанства), утвердження номадного індивіда (від Бодріяра до похвали технологізму Марком Гійомом, аж до поступки утопії комунікації), але й до повернення етичних роздумів» [1: 69]. З-поміж зазначених трьох очевидно третій найбільше узгоджується з логікою подальших міркувань автора.

У книзі Монжена багато уваги приділяється осмисленню нової ролі історика та нового значення історії. Публічний успіх історіографічної продукції, як зазначає дослідник, є «ознакою того, що минуле починає відігравати досі незнану роль» [1: 34]. Адже історик постає головним викривачем кризи історичної свідомості. Та якщо історія не є більше світоглядом чи Великою Оповіддю, то це засвідчує, що «вивчення історії» (*faire de l'histoire*) є відмовою від «творення історії» (*faire l'histoire*), – Монжен покликається на таку постановку питання Жаком Рансьєром. У цій новій постісторичній добі спостерігається процес медіатизації історика – «посвяти історика в світ медіа», що має втамувати «попит на історію». Автор наводить довгий список істориків, які стали видавцями або дописувачами щоденних та щотижневих видань. Однією з ознак постісторії є якраз зростання ролі мас-медіа, які розглядаються з точки зору його наслідків – здебільшого руйнівних.

Ще одним важливим аспектом переосмислення історії є той, що вона стала об'єктом скептичних висловлювань. Залучення у цьому контексті мірку-

вань американського історика політичної думки Джона Г.-А. Покока, автора книжки «Мак'явеллівський момент» (1975), актуалізують проблемне поле, яке пов'язане зі значеннями сучасної історіографії. Покок переконає, що деконструкція національної історії супроводжувалася як розривом із традиційною історією нації, так і зникненням власне історичного почуття. Якщо Покок за такого стану справ розмірковує про новий тип історіографії, то для Монжена – це у першу чергу привід обговорити нові взаємовідносини з часом і простором. Але для обох форматом пошуку є діалог:

«Явище постмодерності заслуговує на увагу: справді, ми відчуваємо, що політична спільнота поступово втрачає центральне місце, а неполітичні структури, які пронизують наше існування, намагаються скористатися як історією, так і неісторією, аби привласнити їх та підробити на власний розсуд. Звідси виходить, що утверджуються «нова історія» або «антиісторія». <...> Отже, цілком слушно передбачити та навіть прагнути того, щоб діалог та масштабна дискусія між політичним та постполітичним, модерном та постмодерном, між історією та постісторією, між новим та старим в історії й далі існували» [1: 97].

Далі питання Покока цілком переконливо перенесено у площину суто французьких дискусій про інтелектуала.

У «Викликах скептицизму» у центр інтересу Монжен ставить, і неодноразово це повторює упродовж книги, питання дії чи радше того, хто діє, – дієвця. Промовистою у цьому контексті є деталь, яка відноситься до паратексту «Викликів скептицизму». Український переклад було здійснено за текстом, опублікованим у 1998-му, він мав добре відомий нам тепер заголовок, у той час як перше видання – 1994-го, що вийшло у видавництві «Découverte», мало відмінну назву: «Face au scepticisme: les mutations du paysage intellectuel ou l'invention d'intellectuel démocratique». Таким чином, уточнення «винайдення демократичного інтелектуала» у заголовку ще з порогу (праця Женетта, що досліджує паратекстуальні елементи, має назву «Паратексти: на порозі інтерпретації», 1997) декларує тезу про взаємозалежність змін в інтелектуальному пейзажі Франції – йдеться про скептицизм – та концепцію інтелектуала.

Монженові розмисли про інтелектуала продовжують, як про це мовиться уже на перших сторінках, мотиви книги Жана-Франсуа Ліотара «Могила інтелектуала та інші тексти» (1984) [3], бо і цього разу похорони інтелектуала знову відкладаються, натомість саме інтелектуал перетворюється на предмет гострого інтересу. Зауважимо, що така наступність у студіях ролі інтелектуала, до того ж вказана самим автором, дозволяє нам розглядати «Виклики скептицизму» і в площині «історії про інтелектуалів», яка у Франції, як відомо, стала окремою галуззю гуманітарних наук.

Трансформації постаті інтелектуала невід’ємні від історичного моменту і постають в інтерпретації Монжена у контексті «каскаду криз». З часу виходу Ліотарової книги інтелектуали вимушені були відмовитися від «догматизму та від авангардистських рефлексій учорашніх днів». Дослідник констатує факт зникнення інтелектуала ідеологічного та жертвовного, партійного інтелектуала, натомість пропонує подивитися на інтелектуала «як останнього захисника *зв’язків із часом і простором*, індивіда, який вірить у те, що історичний досвід не помер...» [1: 10–11].

«За цих обставин ми є свідками латентного та неочікуваного процесу: замість «повільної» смерті ідеологічного та прогресистського інтелектуала (інтелектуала жертвовного, який несе тягар людства, володіє «досконалою наукою» історії, знає, де є добро та зло) приходять інтелектуал третього типу – більше не виробник ідеологій, що надто швидко псуються, а голос, що здійснюється проти різних форм викривлення історії та придушення теперішнього» [там само].

Монжен з самого початку пов’язує нове амплуа, новий зміст інтелектуала з питаннями історії, історичного досвіду, вбачаючи у ньому шлях чи спосіб віднайти тяглість історичного досвіду. Така реанімація має стати новою якістю інтелектуального втручання.

Ще одне завдання інтелектуала постає у зв’язку з дотичною до цієї кризи сфери репрезентацій. «... скептицизм живиться кризою репрезентацій, – за винятком тих моментів, коли йдеться про ностальгію за альтернативою або за кращим світом» [1: 117–118]. Якщо продовжити цю думку, то слід пробувати долати кризу репрезентацій, аби скептицизм втрачав живильні соки.

«Сьогодні, коли простір репрезентацій затемнений, коли театральні куліси більше не відрізняються від партеру і від сцени, а комунікація скоротила відстань репрезентацій в усіх галузях, завдання інтелектуала полягає в тому, щоб створювати світ репрезентацій. На часі – сценографія, поява нових архітекторів репрезентації, яка існуватиме вже в інших формах, ніж учора».

Нова сценографія, провадить далі, має на меті якраз віднайти тяглість досвіду, подолати прірву, що загрожує передвістям кінця історії.

«Після сходження у лабіринти негативного, що резонує з нігілізмом сучасної доби, ми вважаємо за необхідне окреслити рух новітньої спроби відвоювання досвіду в його численних модальностях – естетичних, соціальних, політичних...» [1: 21].

Так чи інакше, надзавданням, яке ставиться перед інтелектуалом, є таке: змінити ставлення до досвіду у складну епоху «скептицизму, нігілізму та упокорення». Для цього, переконує Монжен, необхідно у тому числі вийти з полону франко-французьких дискусій. Сучасна французька рефлексія про

досвід, «пракسيس», має скористатися з надбань англосаксонської та німецької думки.

Щодо англосаксонської – це передовсім аналітична філософія, яка описує досвід, відштовхуючись від особливого, конструює, а не деконструює особливий досвід. Знайомство французьких учених з роботами Артура Данто, Гіларі Патнем, Джона Серля почалося ще на початку 1980-х. Так званий «аналітичний поворот» став своєрідним засобом «модернізації думки». Його наслідки розглядаються у першу чергу у царині філософії, але нею не обмежуються.

«Яке значення мав цей аналітичний поворот, до якого звернувся й Поль Рікер на початку розвідки «Сам як інший» 1990 року? Безумовно, він не зводився лише до суперечки між поколіннями, а насамперед був способом усвідомлення *linguistic turn*».

Французька специфіка бачиться дослідником як спосіб обійти тенета «лінгвістичного повороту», замислитися натомість на новому способі опису думки. Аналітичний поворот, конкретизує Монжен, «свідчить про необхідність неквапного опису досвіду, а також нагадує, що досвід (індивідуальний, колективний) можливий, що сфера чуттєвого ще не зовсім не колонізована (Габермас) чи зведена до простої мережі симулякрів. Він надає можливість залучити досвід англосаксонської моральної філософії» [1: 229]. Взяти до уваги «текстуру досвіду» і в такий спосіб позбутися переважання чи то в бік універсального, чи то в бік особливого означає вийти за межі опозиції, яка мислиться як суто французька [1: 236].

Німецький вплив – це певне повернення до Канта, як от до дослідження умов чуттєвого досвіду. Стосовно впливу феноменології на французьку інтелектуальну думку, то дослідник схильний не стільки констатувати новий підйом Гусерліанства і Гайдегеріанства, скільки визначати наслідки діалогу між аналітичною філософією та феноменологією. Подвійна феноменологічно-аналітична робота опису сприяла новому розумінню суб'єкта. Переосмислити питання суб'єкта означало найперше описати межі досвіду, в якому існує суб'єкт [1: 235].

Монжен також застерігає французького інтелектуала від загрози другої смерті, – від «істеричної медіатизації» та «нав'язливого зосередження на спеціалізованих дослідженнях». Перша загроза постає як наслідок існування ідеології комунікації та її непогамовного зростання. «Разом із Сержем Дане, Режисом Дебре та Полем Вірліліо під терміном «комунікація» я розумію розчинення медіацій в плані культурних репрезентацій, те, що в світі медіа виражається в грубому переході від інформації до комунікації» [1: 25]. Перехід від світу інформації до світу комунікації, від «культури новин» до «культури

спектаклю» не є власне тезою Монжена, він віддає належне попередникам. Але Монженовим є застереження щодо наслідків, а саме – прискорення занепаду досвіду у зв'язку з переходом до аудіовізуалістики, нематеріальності образів, коли реальність уже не відчувається, а тіло стає місцем інтеграції візуальних і тактильних досвідів [1: 111].

Політична складова є вагомою. Нове амплуа інтелектуала цікавить соціального філософа передовсім у зв'язку із станом демократії («скептицизм щодо демократії» [1: 141]), яка, як переконує він, вичерпалася, але історичне бачення ролі інтелектуала все ж не редукується Монженом до політичного ангажементу.

На окрему увагу заслуговують ті роздуми, хоч і не значні у загальній структурі тексту, які стосуються літературних наслідків скептицизму. По-ставлене перед інтелектуалом завдання «відвоювати досвід в його численних модальностях» виводить на авансцену постать письменника та художника (не лише історика) і в такий спосіб, через естетику і естетичне судження, повертає до центральної проблеми: яким чином відновити досвід.

Монжен покликається на працю Клода Леві-Строса «Дивитися, слухати, читати», яка вийшла друком 1993 року [2], треба розуміти, якраз тоді, коли він саме дописував «Виклики». Найперше і найбільше Леві-Строс відомий як антрополог, етнограф, один із засновників школи структуралізму та у своїй останній книзі він постав як знавець мистецтва. Вивчаючи складні відносини між історією та мистецтвом, він делегує мистецтву особливу місію. Монжену імпонує думка Леві-Строса про значення творів мистецтва, які долають час, як і про те, що супроти скептичного бачення людської історії культуролог намагається піднести вагомість та роль творів мистецтва [1: 153]. Цю логіку Монжен застосовує до аналізу стану культури у 1980-х роках, він також пропонує по-новому подивитися на спадок структуралізму:

«... між «роками структуралізму» та наступним десятиліттям все яскравіше окреслюється нездоланна прірва: якщо ідеологія структуралізму свідчить про глибокий скептицизм щодо людської діяльності та історичного прогресу, то вона також несвідомо передбачала зацікавлене запитування щодо здатності *творити* – і ця тема відсилає нас як до історичної, так і естетичної творчості» [там само].

Однак, це не означає, що постструктуралістський період протиставляється структуралістському, навпаки – йдеться про їхню «непомітну неперервність»:

«... з одного боку, структуралізм підштовхнув до усвідомлення дедалі помітнішої вичерпаності історичного досвіду як такого; з іншого боку, вичерпаність історичної свідомості призводить до запитувань стосовно умов

можливості досвіду взагалі, себто до естетичних міркувань, зосереджених одночасно на питанні сприйняття (судження смаку) і творчості (продукування твору)» [1: 154].

Останнє є доброю ознакою, переконує дослідник. Творити та передавати досвід означає не відмовлятися від ідеї досвіду на користь процесії симулякрів [там само]. Таким чином, дослідження творчості, у тому числі літературної, є частиною загальної рефлексії про судження та передачу досвіду. Неунікно постать письменника якщо не сакралізується, то принаймні переосмислюється у контексті попередніх роздумів про інтелектуала нового типу.

Монжен називає літературу образом нас самих, образом світу. Суголосить цій думці рефлексія головного редактора часопису «La Revue Littéraire Quai Voltaire», письменника Алена Надо (Alain Nadeau). В есеї «Недуга у літературі» (1993) Надо так формулює значення літератури:

«У суспільстві, що зірвалося з якоря, література – немов сигнальний вогонь. Маса книг, що з'являються у зоні її освітлення, відіграють подвійну роль: роль інтерпретативної решітки, з одного боку, та роль незліченних відблисків, з іншого. Тож думка, яку епоха складає про саму себе, поступово виходить на яв завдяки літературним творам, що народжуються в її лоні...» [4: 97–98].

Особлива місія літератури в епоху скептицизму та непевності і Монженом, і Надо є аксіоматичною. Він закидає французьким романістам, що ті заплутались в лабіринтах порожнечі та досвіду. Французька література зрікається історії і, як наслідок, зрікається світу, розчиняючись у мемуарній літературі, а сучасний антигерой відчуває себе поза історією [1: 201]. Віддаючи належне англійській літературі, Монжен пропонує скористатися з її набутків. Найпола він цінує за його смак до реальності, Салмана Русдді – за притаманне йому почуття відповідальності письменника. Те, як він визначає місце Русдді, уточнює і його власне розуміння скептицизму. Русдді – той письменник, котрий не пристає на будь-яку форму догматизму, але й не впадає в нігілізм. Цей особливий вид сумніву торує шлях до справжньої віри, бо захищає істину [1: 210]. Зауважимо, що таке розуміння скептицизму близьке до Сократового – сумнів як шлях пошуку істинного знання.

Леві-Строс зберігає віру в митця, у його обов'язок плюралізувати простір і час. Цей висновок щодо особливої місії митця резонує з Монженовим імперативом реабілітувати довіру до індивідуального досвіду і його переконаністю у тому, що саме митець, який множить репрезентації, долає кризу репрезентацій. «Він – шаман сучасності, той, хто розширює сферу репрезентацій, які природним чином схильні до згущення, поєднання, злиття» [1: 258].

Випускник Сорбони (вивчав історію та філософію), Монжен у своїй праці активно долучає філософські прочитання сучасності, але реферативність

філософії обумовлює опір будь-яким кінечним формулюванням. Відповідаючи на запитання, яким є значення спадку Монтеня та Декарта для сучасного скептицизму, зазначимо, що імена обох представлені в іменному покажчику, як годиться, після основного тексту. В основному ж тексті Декарт та Монтень згадуються епізодично у зв'язку з «радикальним скептицизмом» Андре Глюксмана: «...і це спонукає його до зближення з французькою традицією мислення, із сумнівом Монтеня та Декарта» [1: 82]. Таким чином, Монжен пов'язав французьку традицію мислення з таким різновидом скептицизму, як радикальний. У вибудові ж власної візії сучасного скептицизму першу скрипку він воліє віддати якраз не традиції, а сучасній інтелектуальній думці: французькій і не французькій. Це дає підстави вважати, що попри давні традиції скептицизму у Франції, про які пишуть дослідники історії філософії [5], сучасні філософи свої концепції скептицизму більше схильні фондувати не стільки на національній традиції скептицизму від Декарта та Монтеня, скільки на новітніх, і не лише французьких моделях. Водночас можемо констатувати, що Монженове розуміння скептицизму, у тих чи інших позиціях, наближається до традиційних, але це вже виходить за межі даної статті.

Щодо можливих національних варіантів концептуалізації скептицизму, то такі диверсифікації є радше імпліцитними, більше уваги зосереджено на з'ясуванні відмінностей і взаємовідносин національних філософських течій. Вважаємо, що рефлексія дослідника увиразнює, зокрема, специфіку англійського скептичного дискурсу і демонструє його власну відкритість до практик інших традицій.

Хоч Монжен у «Викликах скептицизму» не дає жодних визначень скептицизму, структура роботи та контекст усе ж спонукають до узагальнень. Скептицизм постає іманентною характеристикою доби, яка «потребує делікатної інтерпретації». Це і маркер сучасної інтелектуальної думки, поруч з «нігілізмом та упокоренням», і явище у контексті постмодернізму, кризи світоглядів. Окресленими наслідками скептицизму є ставлення до історії та постісторії, історичного досвіду, і до досвіду взагалі. Останні і є тими викликами скептицизму, з якими має справу сучасний французький (мультидисциплінарний) інтелектуал. Серед конкретних завдань: відновити довіру до досвіду (особливо у літературі), вийшовши з полону франко-французьких дискусій і долучивши англійський досвід. Автор праці послідовний у спробах не лише зафіксувати виклики скептицизму, а й сформулювати нову якість інтелектуального втручання.

Теорія скептицизму, яка постає у просторі міждисциплінарного діалогу поміж літературознавством, філософією, історіографією, культурою, мисте-

цтвами, соціологією, формулюється лаконічно наприкінці роботи у розділі «Висновки»:

«Дуже важко не поступитися культурі підозри, не триматися скептичної настанови – настанови, яка є невід’ємним складником інтелектуального життя. Ця високоповажна настанова потрібна для нагадування, що нелюдськість зруйнувала частину наших найкращих вірувань. Однак скептицизм, який намагається утримуватися від дії, ймовірно, є не єдиною осмисленою настановою» [1: 320].

Таким чином, «скептична настанова» (або скептицизм) має амбівалентну природу: як чинник «культури підозри», вона є викликом сучасного інтелектуального життя. Водночас в історичній перспективі «скептична настанова» має застерігати, утримувати від хиб. Таке Монженове потрактування наближається до тих існуючих, що визначають скептицизм як механізм уникнення догматизму, але його оригінальність полягає, на нашу думку, у проголошеній функції застереження. У типології сучасного французького скептицизму, представлений у виносці, – імена: «С скептицизм Клода Ланцмана чи Мішеля Дегі, однак є також скептицизм П’єра Манана чи Луї Дюмона. Це означає, що існує широке віяло настанов між скептицизмом, вигартуваним історичним жахом, властивим модерному світові, та більш консервативним скептицизмом як антропологічною сутністю» [там само]. Попри образність і пафос, саме ці два речення з точки зору теорії є найбільш насиченими. Скептицизм як антропологічна сутність – це новий аспект, що не стільки підсумовує, висновує, скільки окреслює перспективу подальших пошуків. Стосовно інтересу літературознавця, то він, вважаємо, полягає насамперед у практичній роботі – у виявленні літературних проекцій скептицизму, у повазі до кожного окремого художнього досвіду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Монжен О. Виклики скептицизму. Зміни інтелектуального пейзажу Франції / Пер. з франц. Т. Голіченко, С. Йосипенка, А. Репи. – Київ: Дух і Літера, 2011. – 360 с. – («Філософські контакти: Україна-світ»)
2. Lévi-Strauss C. Regarder, Ecouter, Lire. – Paris: Plon, 1993. – 188 с.
3. Lyotard J.-F. Tombeau de l’intellectuel et autres papiers. – Paris: Galilée, 1984. – 87 с.
4. Nadeau A. Malaise dans la littérature. – Seyssel, Champ Vallon, 1993. – 105 с.
5. Popkin R. H., Stroll A. Skeptical Philosophy for Everyone. – Prometheus Books, 2002. – 342 с.

Стаття надійшла до редакції 23.10.13

Мирошниченко Л.Я., к.філол.н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

Современная французская интеллектуальная мысль о скептицизме и ее литературные проекции

В статье рассматриваются достижения современной французской мысли о скептицизме, представленной исследованием Оливье Монжена «Вызовы скептицизма» (1998). Определены связи современного мультидисциплинарного видения скептицизма с национальной традицией скептицизма. Выделены литературные проекции, которые должны способствовать как выработке инструментария, так и теоретизации литературного скептицизма.

Ключевые слова: скептицизм, интеллектуальный пейзаж, история, опыт, кризис репрезентации, интеллектуал, традиция, Руиди.

Miroshnychenko L., PhD, Assistant Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

Contemporary French Intellectual Thought on Scepticism and its Literary Projections

This article presents a contemporary French thought on scepticism as it is viewed by Olivier Mongin in his research, “In Face of Scepticism” (1998). His multidisciplinary vision of scepticism and its possible connection with the national tradition of scepticism is defined. Also, the article reveals possible literary projections of Mongin’s view of modern scepticism, which is treated in its connection to postmodernism.

Key words: scepticism, intellectual landscape, history, experience, crisis of representation, intellectual, tradition, Rushdie.

УДК 821.161.2:82-92

Назаренко В.М., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

КОМПОЗИЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ АЛЬМАНАХУ «ЛІТЕРАТУРНИЙ ЯРМАРОК» (1928–1930)

Стаття присвячена розгляду композиції альманаху «Літературний ярмарок». Проаналізовано принципи компоювання тексту журналу та виконання оригінально-го оформлення кожної книги.

Ключові слова: літературний журнал, композиція, гра, текст у тексті.

Беручись до розгляду особливостей альманаху «Літературний ярмарок», що виходив з грудня 1928 р. по лютий 1930 р., варто мати на увазі специфіку